

UDK: 800.87:808.62
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 6/1988

Vesna Zečević

Zavod za jezik IFF, Zagreb

KAJKAVSKI IKAVCI S GLEDIŠTA JEZIČNOGA KONTAKTA

Migracije su dovele čakavce ikavce na područje kajkavskog narječja, i to jedne južno od Save, na područje turopoljsko-pokupskih govora, a druge sjeverno od Save, na područje zagorskih kajkavskih govora. Zajedništvo komunikacijskog područja neminovno je dovelo do razvijanja međudijalekatskih veza, što se odrazilo na fizionomiju govora čakavaca ikavaca. Ta se fizionomija počela mijenjati i taj proces nije završen ni danas. Analiza nekih genetsko-strukturnih odnosa koji u govoru nekadašnjih čakavaca imaju dubletne realizacije u ovakvoj situaciji dijalekatskoga kontakta omogućuje sagledavanje karaktera promjena koje se ne mogu objasniti na osnovi djelovanja unutarnjih zakonitosti razvoja.

1.1. Naziv »kajkavski ikavci« odnosi se na čakavce ikavce doseljene u dvadesetak sela u kutu što ga čine Sava i Sutla (Bobovec, Brdovec, Bijela Gorica, Celinje, Drinje, Harmica, Hrastina, Hrebina, Ključ, Kraj Donji, Kraj Gornji, Laduč, Marija Magdalena, Marija-Gorica, Oplaznik, Polog, Prigorje, Prudnice, Šeknovac, Šibice Trstenik, Vukovo Selo, Zdenci, Žlibac) i u tri oaze južno od Save (Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko). Stjepan Ivšić među kajkavske ikavce svrstava i govore u kutu Sava—Bregana, ali sam kaže da su ti ikavci s određenim ekavizmima po pravilu Jakubinskog.¹

U dosadašnjim radovima u kojima se govori o kajkavskim ikavcima² izneseni su podaci o njihovom doseljenu na današnje područje i opisane su u glavnim crtama osobine njihova govora. Svi se dosadašnji istraživači kajkavskih ikavaca uglavnom slažu u tome da je govor kajkavskih ikavaca i po fonološko-morfološkim osobinama i po leksiku drukčijega tipa od čakavsko-kajkavskih i kajkavsko-čakavskih ikavsko-ekavskih govora južno od Save, jer su kajkavski ikavci došli iz drugoga smjera, s područja zapadne Bosne, njezina sjevernijeg i južnijeg dijela, dok su govori u jugozapadnom dijelu kajkavskoga narječja od ozaljskog govora, Gorskog kotara, Like

¹ Stjepan Ivšić, *Jezičnik Hrvata kajkavaca*, Ljetopis JAZU 48/1936, str. 74.

² *ibid.*; I. Brabec, *Izveštaj o istraživanju govora u Pokuplju*, Ljetopis JAZU 65/1961, *Sjeveroistočni ikavci*, Ljetopis JAZU 71/1966, *Sutlanski ikavci*, Kaj 5/1969; A. Šojat, *O govoru kajkavskih ikavaca u Zdenčini i Horvatima*, Ljetopis JAZU 76/1972, *Kajkavski ikavci kraj Sutle*, Rasprave Instituta za jezik 2/1973, *Govor u Samoboru i njegovoj okolici*, Rasprave Instituta za jezik 2/1973; S. Težak, *Kajkavci na razmeđu*, Kaj 6/1970, *Govori na području općine Ozalj*, Kaj 9—10/1976, *Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međurječja u karlovačkom četverorječju*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16/1979, *Ozaljski govor*, Hrvatski dijalektološki zbornik 5/1981; Uptinici za hrvatskosrpski dijalektološki atlas: A. Šojat, *Brdovec, Horvati, Marija-Gorica, Zdenčina*; V. Zečević, *Lijevo Sredičko*.

do Kvarnera, dio neprekinutog lanca s osobinama primorskog tipa govora, čijih tragova ima još i danas.

1.2. Analiza provedena u ovome radu drukčije je prirode u odnosu na dosadašnje prikaze pojedinačnih govora iz skupine kajkavskih ikavaca. Govor se kajkavskih ikavaca istražuje s gledišta dijalekatskog kontakta, što znači da kontakt označava situaciju u kojoj se nalaze istraživani govori i u kojoj nas i teoretski i praktično zanima rezultat dugogodišnjeg kontakta čakavaca-ikavaca i okolnih kajkavaca. Zbog toga se govor u kutu Sava—Sutla, u ovom radu govor selâ Brdovca i Marija—Gorice, i govori u Horvatima, Zdenčini i Lijevoš Sredičkom, promatraju kao mikrosustavi čakavskoga makrosustava u dodiru s mikrosustavima kajkavskoga makrosustava. Takav pristup omogućuje sagledavanje problema kajkavskih ikavaca kakvo ne omogućuju pojedinačni dijalektološki opisi, jer im je i svrha istraživanja drukčija.³

Polazni i osnovni pojam u istraživanju govora kajkavskih ikavaca u situaciji kontakta su međudijalekatski odnosi koji stvarno djeluju u vremenu i prostoru. Najvažniji oblik tih odnosa u situaciji kontakta je međudijalekatska veza, osnovni praktični pojam koji se temelji na zajedništvu komunikacijskog područja: nekadašnji su čakavci promijenivši društvenu sredinu i naselivši se na današnje prostore promijenili i komunikacijsko područje pa je neminovno počelo njihovo jače naslanjanje na susjedne govore kajkavske jezgre. Međudijalekatski odnosi u situaciji kontakta promatraju se sa sociolingvističkog aspekta i u takvim je odnosima prisutnost/odsutnost ili promjena jednih činilaca uvjet prisutnosti/odsutnosti ili promjeni drugih.⁴ Upravo se na osnovi takvih oblika odnosa može osvijetliti karakter promjena koje se ne mogu objasniti na osnovi djelovanja unutarnjih zakonitosti razvoja.

1.3. U slučaju kajkavskih ikavaca međudijalekatske se veze ostvaruju između pripadnika govora različitih narječja — čakavskog i kajkavskog. Već se iz dosadašnjih opisa pojedinačnih govora iz grupe kajkavskih ikavaca⁵ vidjelo da je struktura tih nekadašnjih čakavskih govora znatno promijenjena i da su to sve primjeri miješanih govora. Ovakva kvalifikacija tih govora temelji se na činjenici da u njima neki genetski i strukturno relevantni odnosi imaju dubletne mogućnosti. Upravo dubletne realizacije mogu biti vrlo korisne u proučavanju međudijalekatskih veza čakavaca i kajkavaca na ovom prostoru pa nam se zbog toga i činilo najdjelotvornijim analizirati govor kajkavskih ikavaca s gledišta kontakta upravo prema tim genetsko-strukturnim odnosima kao pokazateljima koji su u danoj situaciji kontakta i za sliku suvremenog stanja u tim govorima vrlo tipični. Zbog toga ćemo ih i zvati tipičnim pokazateljima. Na izabranim tipičnim pokazateljima promatra se međudijalekatska interferencija i proces jezičnoga posuđivanja.

1.4. U slučaju je kajkavskih ikavaca riječ o neposrednom kontaktu⁶, tj. o neposrednoj komunikaciji pripadnika govora s čakavskom osnovicom i pripadnika kajkavskih govora (čije veze ne ostaju bez posljedica i u samim kajkavskim govorima).

³ Korpus na kojem je provedena analiza bio je materijal dosadašnjih istraživača tih govora (v. bilješku 2) i vlastita istraživanja i snimanja tih govora.

⁴ Usp. J. A. Žluktenko, *Lingvističke aspekte dvojazvčija*, Kiev 1974, str. 11; J. A. Fishman, *Sociologija jezika*, Sarajevo 1978.

⁵ Usp. bilješku 2.

⁶ Usp. R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb 1986, str. 49.

Analiza se takve komunikacije tiče i govora i jezika pa su kao tipični pokazatelji izabrani neki genetsko-strukturni odnosi u fonetsko-fonološkoj strukturi susjednih kajkavskih govora.

Na fonološkom su planu tipični pokazatelji: kajkavski odnos $/ə/ = /ě/$ ($\rightarrow /e/$) (genetski kriterij) i karakteristični naglasni odnosi: kajkavska distribucija akuta i cirkumfleksa (metatonijskog) i ujednačen naglasni tip 1. s kratkim oksitoničnim naglaskom i dugom penultimom: *sě̀lò, vī̀nò* za Brdovec i Marija-Goricu, i 2. tip *sě̀lo (sě̀lo), vī̀no* za Horvate, Zdenčinu i Lijevo Sredičko (strukturni kriterij).

Na fonetskom je planu tipični pokazatelj realizacija vokalskih fonema u dugim slogovima, odnosno pojava zatvaranja dugih vokala $/e$ a $/o/$. S obzirom na istu pojavu i u mnogim čakavskim govorima, treba reći da se u govoru kajkavskih ikavaca može smatrati inovacijom, jer danas u njihovu govoru ima primjetnih pomaka prema zatvorenosti izgovora vokala, uz dubletne realizacije bez tih pomaka.

U analizi se kontaktnih situacija prema tipičnim pokazateljima ne zanemaruju ostale karakteristike svakog pojedinog govora bile one genetske arhaične, genetske inovacijske, strukturne arhaične ili strukturne inovacijske. Te bismo karakteristike u analizi ove vrste mogli nazvati dodatnim pokazateljima koji popunjavaju mozaičnu sliku koju u ovakvim situacijama čine sustavne promjene i tendencije. Pri tome se za opću fizionomiju govora uzimaju u obzir i one inovacijske pojave koje su u govoru kajkavskih ikavaca u kutu Sava—Sutla drukčijeg porijekla (s obzirom na blizinu slovenskog jezika). Jedino poznavanje svih osobina jednog govora omogućuje upoznavanje njegove prave fizionomije, kao i tipičnih pokazatelja. Analiza je prema tipičnim pokazateljima samo jedan od načina u opisu kontaktne situacije. U ovom istraživanju na jezičnom planu nisu se gubili iz vida izvanjezični činioci za svaki govor, kao što su: povezanost govornika sa susjedima, njihova upućenost na susjede, utjecaj književnog jezika, škole, dnevnog tiska, radija i televizije, životni standard u svakom selu, odnos stariji govornici—mlađi govornici i odnos susjeda prema njima — podruguju im se ili ne.

Na jezičnom planu predmet istraživanja zahtijevao je složenu analizu na čijem se samom početku nametalo pitanje strukture govora kajkavskih ikavaca općenito: čine li oni cjelinu ili se u čemu međusobno razlikuju. Da bi se odgovorilo na to složeno pitanje, analizirani su tipični pokazatelji 1. u svakom pojedinom govoru i 2. usporedbom govora međusobno s obzirom na kajkavski utjecaj, što je pokazalo i odnos svakoga govora prema kajkavskom susjedstvu.

2.1. U situacijama jezičnih dodira dolazi do uzajamnog djelovanja fonoloških sustava i u inventaru jedinica i u njihovoj distribuciji. Govori kajkavskih ikavaca promatraju se kao jezik primalac u odnosu na jezik davalac svoje kajkavske okoline i zbog toga će u tim govorima biti neusporedivo više inovacijskih pojava kontaktnog karaktera nego u okolnim kajkavskim govorima. Inovacijske pojave imaju karakter obilježenosti u govoru kajkavskih ikavaca jer ih ne očekujemo u govorima čakavskoga tipa. U tom bismo smislu za kajkavske ikavce mogli općenito reći da predstavljaju situaciju koja je dijalektološki »obilježena«.⁷

2.2. Izabrani tipični pokazatelj koji se odnosi na vokalski inventar je kajkavski odnos $/ə/ = /ě/$ ($\rightarrow /e/$), elemenat jezika davaoca (u daljem tekstu S_1), čija se adap-

⁷ Usp. P. Ivić, *Osnovni aspekti strukture dijalekatske diferencijacije*, Makedonski jezik 1—2/1960, str. 88.

tacija u jeziku primaocu (u daljem tekstu S_2) promatra u odnosu na čakavski odnos $/ə/ = /a/$ i $/ě/ = /i/$. Čakavski se i kajkavski sustav u mnogim elementima na svim razinama poklapaju, jer je riječ o dijalektima istoga jezika, a ono što je različito prema S_1 prepoznaje se u govoru kajkavskih ikavaca kao inovacijska pojava, jer se međudijalekatskim vezama proširila distribucija kajkavskih izoglosa i na područje tih u osnovi čakavskih govora. Odrediti stupanj koncentracije kajkavskih izoglosa u govoru kajkavskih ikavaca nije lako upravo zbog mnogih podudarnosti između S_1 i S_2 . Da se neka pojava koja može pripadati i S_1 i S_2 , a možda je i tipičnija za S_1 , ne bi proglasila inovacijskom prema S_1 , glavni su kriterij bile dublete na fonetsko-fonološkom planu. Dublete su, naime, u situaciji kontakta, kada dođe do interferencije dvaju sustava, nužne u »prijelaznom« razdoblju. Na primjeru se dubleta mogu s relativnom sigurnošću prepoznati one inovacijske pojave koje su posljedica prostornoga isprepletanja dvaju sustava. Za takve je dublete teško dokazati da se oba člana u svakom paru dubleta mogu istovremeno uklopiti u isti sustav, kao što se dublete koje su posljedica vremenskoga isprepletanja moglo shvatiti kao preoblake istoga polaznoga oblika.⁸

3.0. Analizirajući svaki od pet mjesnih idioma posebno (Brdovec, Marija-Goricu, Horvate, Zdenčinu i Lijevo Sredičko) pokazalo se da kajkavski ikavci jezično nisu homogena cjelina s ujednačenom fizionomijom te ćemo zbog toga, prema njihovoj općoj fizionomiji, promatrati govor Brdovca i Marija-Gorice kao jednu skupinu, a govor Horvata, Zdenčine i Lijevo Sredičkog kao drugu. Analiza će pokazati da ove dvije skupine, osim zajedničkoga čakavskog porijekla, povezuje i današnja situacija u govoru Marija-Gorice iz prve skupine i u govoru Lijevo Sredičkog iz druge skupine, i to s obzirom na sudbinu čakavskoga odnosa $/ə/ = /a/$ u kontaktu s kajkavskim odnosom $/ə/ = /ě/$ ($\rightarrow /e/$). U ta je dva govora i danas fonem $/a/$ kontinuanta $/ə/$, dok je u ostala tri govora vokal e-tipa: u Brdovcu $/e/$, a u Horvatima i Zdenčini $/e/$. U sva tri govora može se čuti i pokoji primjer s vokalom $/a/$. Tako u Brdovcu npr. *stàrac, jàrac, màša*, u Horvatima: *šàpnuti, tàst, stàblò*, i u Zdenčini: *šàpnuti, zaštríkana*.

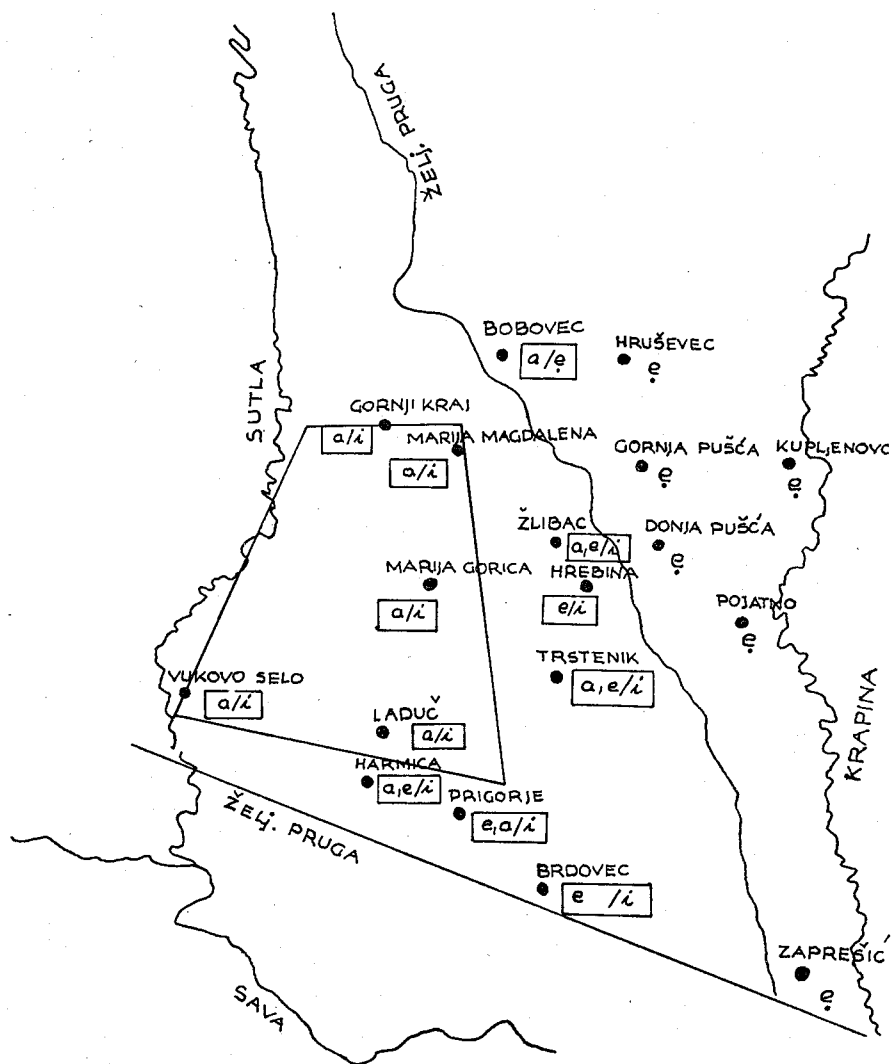
Prema realizaciji navedenih odnosa situacija je ista kao u Marija-Gorici u naseljima npr. Laduč, Vukovo Selo, Marija Magdalena, Gornji Kraj, a kao u Brdovcu npr. u Hrebini. Negdje između situacije u Marija-Gorici i u Brdovcu su naselja sa situacijom u kojoj se s gotovo podjednakom čestoćom ostvaruje i fonem $/e/$ uz $/a/$, kao u primjerima: *màglà-mèglà, cùcàk-cùcèk, stòlèc-rùbàc*. To su naselja npr. Prigorje, Harmica, Trstenik, Žlibac. Njihov geografski razmještaj s obzirom na susjedne kajkavske govore s fonemom $/e/$ ($< /ə/ = /ě/$) vidi se na priloženoj karti 1.

3.1. Brdovec i Marija-Gorica nalaze se gotovo na periferiji kajkavskoga narječja, u području koje je vrlo blizu slovenskoj granici. Jezična bi situacija u tih kajkavskih ikavaca s aspekta kontakta i prema tipičnom pokazatelju $/ə/ = /ě/$ ($\rightarrow /e/$) u odnosu na čakavski odnos $/ə/ = /a/$ i $/ě/ = /i/$, bila slijedeća:

B⁹ $/e/ - /i/ [e]$ (tj. $/e/ < /ə/$, $/i/ < /ě/$)

MG $/a/ - /i/ /a/ - [e]$ (tj. $/a/ < /ə/$, $/i/ < /ě/$).

⁸ Usp. Z. Junković, *Jeziik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskog dijalekta*, Rad JAZU 363/1972, str. 44.

Realizacije tipičnog pokazatelja označavaju izbore koje vrše govornici Brdovca i Marija-Gorice i predstavljaju način adaptacije modela (tipičnog pokazatelja) u jezik primalac. Na prvom su mjestu izbori koji su u većini i mogu se smatrati sustavnom pojavom, a s njima alterniraju izbori koji se tek nameću kao tendencija. Sustavne, većinske realizacije pokazuju u svakom govoru drukčiji oblik kompromisne replike: u Brdovcu $/e/ - /i/$, u Marija-Gorici $/a/ - /i/$, a prema alternativnim, dubletnim realizacijama koje se nameću kao tendencija može se pretpostaviti i u budućnosti

različit put adaptacije modela: u govoru Brdovca u replici /e/, a u Marija-Gorici u kompromisnoj replici /a/ — /e/ (< /ə/ = /a/ iz S₂ i /ě/ = /e/ iz S₁). Npr. Brdovec: *stôlêc, dîtê, Marija-Gorica stôlâc, dîtê*, a u budućnosti možda u Brdovcu *stôlêc, dêtê*, u Marija-Gorici *stôlâc, dêtê*. Takav različit put adaptacije modela u jezik primalac možda se može razumjeti iz činjenice što Brdovec u potpunosti gravitira prema Zaprešiću, Samoboru, Zagrebu, dakle prema istoku, prema kajkavskoj sredini, dok je Marija-Gorica, smještena zapadnije, umnogome povezana sa zapadnim susjedima, govornicima slovenskog jezičnog područja i možda je svijest o pripadnosti drugom jeziku bila razlog da se sačuva nešto od svoje posebnosti. Međutim, tom se razlogu može prigovoriti, jer istovremeno u oba govora ima elemenata koji upućuju na utjecaj slovenskog jezika.

Iz analize prema ovom tipičnom pokazatelju proizlazi da fonem /e/ iz S₁ još nije integriran u sustav govora Brdovca i Marija-Gorice pa ti govori imaju peterovokalski sustav: /i e a o u/ (+ /r/).

Na fonetskoj razini realizacije vokala pokazuju težnju sustava prema zatvaranju dugih vokala /e a o/, koji se tada ostvaruju kao [e̝ a̝ o̝], npr. [*rêĕ, rĕbra, zâjêc, dêĕĭji; svârba, glâvâ; mōlêc, rukôm*]. Kvaliteta toga pomaka nije ista kao u S₁, jer dugi vokali u Brdovcu i Marija-Gorici nisu zatvoreni kao isti vokali u S₁ (okolni kajkavski govori), već samo nešto zatvoreniji u odnosu na iste vokale u S₂. Maksimalni je inventar vokala prema tome:

dugi naglašeni (i nenaglašeni) slog: [i e̝ e a̝ a o̝ o u]

kratki naglašeni (i nenaglašeni) slog: [i e̝ e a o u].

Taj maksimalni vokalski inventar sadrži i dubletne, inovacijske realizacije fonema koje pokazuju zasada još samo tendenciju prema mijenjanju artikulacijske baze govora Brdovca i Marija-Gorice. Samoglasnici teže zatvorenijem izgovoru, ali nijedna od pojava zatvaranja ne dovodi do prijelaza fonološkog praga. U odnosu na jezik davalac (S₁) i s obzirom na distribuciju tih realizacija u govoru Brdovca i Marija-Gorice možemo pretpostaviti i njihovu dalju sudbinu — potpunu integraciju elemenata jezika davaoca: fonema /e/ i kombinatornih varijanata [e̝ a̝ o̝] u fonološki sustav govora Brdovca i Marija-Gorice.

3.2. Tipični pokazatelji na planu naglasne strukture govora kajkavskih ikavaca su kajkavska distribucija naglasaka ~ i ˘ (metatonijskog) i ujednačen naglasni tip s kratkim oksitoničnim naglaskom i dugom penultimom (tj. ukidanje opreke U " ≠ - " u jeziku primaocu). Izabrani su upravo ti pokazatelji jer analiza prema njima pokazuje glavne promjene ili tendencije određenih pojava u jeziku primaocu.

Sustavi S₁ i S₂ imaju isti akcenatski inventar: tri naglasaka — jedan kratki (˘)¹⁰ i dva duga (˘˘). Prema distribuciji tih naglasaka u oba se sustava ostvaruje uglavnom neprenesena akcentuacija.

S₁ prema Ivšičevoj¹¹ podjeli pripada I. grupi kajkavskih govora s naglasnim tipom *posêkel* — *posêkli* i s podtipom *žêñâ, gorî, sūša*. Za kajkavski je kod općenito,

⁹ B = Brdovec, MG = Marija-Gorica

¹⁰ Za kajkavske govore kratki naglasak bilježimo kako ga je bilježio S. Ivšić (ibid.), a može se ostvariti kao ˘˘.

¹¹ Usp. S. Ivšić, ibid., str. 80.

pa tako i za S_1 , karakteristično: 1. pojačana metatonija (odnosno veći broj kategorija s metatonijskim cirkumfleksom), i drukčija distribucija naglasaka \sim u određenim morfološkim i leksičkim kategorijama, i 2. za konkretni S_1 i neutralizacija prednaglasne dužine u tipovima *sestrà, ženà ≠ glāvà, vīnd*, koji su ujednačeni u tipu *sestrà, ženà, glāvà, vīnd*.

S_2 (za Brdovec i Marija-Gorice) ima osobine Ivšičeve II. grupe kajkavskih govora s naglasnim tipom *posīkal — posīkli*. S obzirom na oksitonezu, za S_2 je relevantna čakavska osnovica pa unutar te grupe za njega treba pretpostaviti podtip *ženà, gorī, sūša*. Svrstavanje Brdovca u Ivšičev podtip II_2 : *ženà, gorī, sūša*, a Marija-Gorice u podtip II_1 : *ženà, gorī, sūša*,¹² odraz je mlade faze njihovih naglasnih sustava u kojoj je akut u Brdovcu metatoniran u ultimi u silazni naglasak, što potvrđuje mogućnost njihova alterniranja i danas u istih govornika i u istom položaju (u enklizi je uvijek akut).

3.3. S obzirom na odabrane tipične pokazatelje u govoru se Brdovca i Marija-Gorice jedna tendencija očituje u većoj zastupljenosti metatonijskog naglasaka \circ i akuta u kajkavskoj distribuciji pod utjecajem S_1 , a druga u pojavi duljenja kratke penultime u tipu *ženà*.

3.3.1. Kada se govori o distribuciji naglasaka \circ u govoru Brdovca i Marija-Gorice prema S_1 , treba naglasiti da je ostvarivanje tog naglasaka u prvom redu vezano uz lekseme preuzete zajedno s takvim naglaskom iz S_1 (npr. *mēla, svōra*). Međutim, taj se naglasak ostvaruje i u nekim od onih kategorija za koje je u S_1 taj naglasak tipičan, a u svih je kajkavskih ikavaca još vezan uz određene lekseme. Tako se u prezentu jednine u Brdovcu uz *vīdim, kupīje, zvrīli* ostvaruje i *kāple*, u glagolskom pridjevu radnom pored *držāla, smijāla i govorīla, vīdla*, u pridjeva pored *bābin i krāfsko, telēče*. U istim kategorijama (prema zabilježenom materijalu) u Marija-Gorici nema dubletnih mogućnosti.

Manja češtoća ostvarivanja naglasaka \circ u Marija-Gorici uopće vidi se iz analize pojedinačnih leksema koji se po naglasku razlikuju u Brdovcu i Marija-Gorici, npr. u Brdovcu *kōra, kōža, gāvran, pāžul, strašlīvec, grīncajk*, u Marija-Gorici *kōra, kōža, gāvran, bāžul, strašlīvac, grīncek*. Prema tome, model distribucije \circ naglasaka u Brdovcu je kao dubletna realizacija u fazi nezavršene integracije, dok u govoru Marija-Gorice taj elemenat jezika davaoca još nije ušao.

Naglasak \sim u distribuciji prema S_1 ostvaruje se, uz mogućnost dubletnih realizacija, u kategorijama: N pl. imenica sr. r., npr. *sēla, rēbra, ramēna* uz *rešetà*, LI pl. imenica m. i ž. r., npr. (s) *vōli*, (s) *kōli*, (s) *kōji* uz (s) *koji* u Brdovcu.

U primjerima kao *suša, zeļe, grobļe*, u određenom obliku pridjeva i u rednih brojeva distribucija je naglasaka \sim ista u oba sustava, u S_1 i S_2 , pa je tako i u Brdovcu i Marija-Gorici: *sūša, zēļe, grōbļe; stāri, nōvi, širōki; trēti, sēdmi, ōsmi*.

Prema analizi prikupljenog materijala izlazi da je u Brdovcu veća zastupljenost metatonijskog naglasaka \circ nego u Marija-Gorici, dok je u Marija-Gorici veća zastupljenost naglasaka \sim u kajkavskoj distribuciji. Razlog takvom različitom intenzitetu utjecaja jezika davaoca s obzirom na te naglaske treba, možda, prije svega tražiti u strukturi svakoga govora posebno. Naime, ako se usporedi govor Brdovca i Marija-Gorice s obzirom na ostvarivanje naglasaka \circ i \sim , pokazuje se da se naglasak \sim

¹² Usp. S. Ivšić, *ibid.*, str. 80. U Marija-Gorici je tako i danas i prema toj relevantnoj naglasnoj osobini Marija-Gorica bi mogla biti posebna, 3. grupa unutar podjele kajkavskih ikavaca.

u položajima u kojima se on ostvaruje u Marija-Gorici u Brdovcu uglavnom ne ostvaruje, jer je ili metatoniran u naglasak ˘ (u ultimima) (primjeri pod a) ili se ostvaruju drukčiji naglasni odnosi: $\text{—} \text{˘} \text{˘}$ još nije \approx — (primjeri pod b)

B	MG
a) <i>sprīšč, čేశjāk</i> <i>sriš, ščāp</i> <i>mejāš, pastīr</i> <i>trāmnik, oglavnik</i>	a) <i>sprīšč, čేశjāk</i> <i>sriš, hčāp</i> <i>mejāš, pastīr</i> <i>trāmnik, oglavnik</i>
b) <i>stēblǝ, jēlǝ</i> <i>gāčija</i> <i>žejǝ ...</i>	b) <i>stāblo, jēla</i> <i>gācija</i> <i>žēja ...</i>

3.3.2. Druga se tendencija odnosi na pojavu duljenja kratke penultime u tipu *ženǝ*. U S_2 prednaglasna dužina ima razlikovnu funkciju pa se razlikuje naglasni tip *selǝ* i *vinǝ*. U S_1 ti naglasni tipovi nisu u opreci po prednaglasnoj dužini pa se ostvaruje samo jedan tip: *sēlǝ, vīnǝ*. S obzirom na realizaciju ovog tipičnog pokazatelja u govoru Brdovca i Marija-Gorice prevladava S_2 (dakle *selǝ, vinǝ*), ali se, iako rijetko, ostvaruje kao dubletni tip *sēlǝ, vīnǝ, blītvǝ, dužīnǝ*.

U govoru se Brdovca i Marija-Gorice može ostvariti i tip *sēlo, vīno*, koji bi prema tipu *sēlǝ, vīnǝ* iz S_1 mogao biti sekundarna promjena kao posljedica unutar-njeg razvoja u jeziku primaocu. Budući da se govor Brdovca i Marija-Gorice nalazi na području kajkavskih govora koji imaju oksitonezu, navedeni bi razvojni put, ukoliko se s vremenom u njihovu govoru pokaže prevladavanje tipa *sēlo, vīno*, mogao pokazati kako promjene određenih odnosa u jeziku primaocu mogu biti potaknute izvana, iz jezika davaoca (tip *sēlǝ, vīnǝ*), a onda se u jeziku primaocu pomicanjem naglasaka prema naprijed na dugoj penultimi razvio \sim naglasak, kako je to danas i u Horvatima (v. točku 4.3.2). Takva je pretpostavka moguća zbog toga što okolni kajkavski govori nemaju taj naglasni tip (Ivšićeva I. grupa), već je za njih karakteristična oksitoneza s produljenom ili neproduljenom kratkom penultimom, a tek u udaljenijim kajkavskim govorima, koji nisu mogli neposredno utjecati na govor Brdovca i Marija-Gorice, u takvim primjerima nema oksitoneze, a na dugoj se penultimi ostvaruje akut. Takve primjere navodi Oblak u Sv. Martinu u Međimurju, Ivšić u nekim govorima svoje IV. grupe kajkavskih govora, Težak u nekim selima između Kupe i Dobre i Šojat u nekim govorima Turopolja.¹³ Pod pretpostavkom da je takav naglasak rezultat narušavanja unutar-njih odnosa nekog naglasnog sustava izvana, moglo bi se isto tako shvatiti i razvijanje sekundarne dužine na kratkoj penultimi a ispred naglasaka $\text{˘} \text{˘}$ (npr. *ženǝ*). Takav je naglasni tip bio već u vrijeme Ivšićeva opisa kajkavskih govora sustavna pojava u govorima s podtipom I_2 i I_3 , kao što je to danas slučaj u Horvatima i djelomično u Zdenčini, gdje supostoje izbori *ženǝ — žēna, ženǝ — žēna* (v. točku 4.3.2). Kao što ćemo kasnije vidjeti, pojavu je akuta na kratkoj penultimi u Zdenčini lakše razumjeti u

¹³ Usp. S. Ivšić, *ibid.*, str. 80; V. Oblak, *Nešto o međimurskom narječju*, Zbornik za narodni život i običaje I, str. 45—66; S. Težak, *O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolici Karlovca*, Ljetopis JAZU 62/1958, str. 423; A. Šojat, *Turopoljski govori*, Hrvatski dijalektološki zbornik 6/1982, str. 368.

odnosu na Brdovec i Marija-Goricu jer je to osobina i okolnih turopoljskih govora.

4.0. U odnosu na Brdovec i Marija-Goricu, koji se nalaze na području kompaktnije mase kajkavskih ikavaca (oko 20-ak sela), Horvati, Zdenčina i Lijevo Sredičko su oaze, otoci kajkavskih ikavaca na području kajkavskog narječja. Horvati i Zdenčina se geografski nalaze južno od Save, blizu ceste Zagreb—Karlovac, dok se Lijevo Sredičko nalazi južnije, na samoj Kupi. Za Lijevo Sredičko bi se moglo reći da se nalazi na kajkavskoj periferiji, gotovo na granici prema štokavskom narječju. Vjerojatno je takav njegov položaj uzrok onim pojavama u njegovu govoru prema kojima bi govor Lijevo Sredičkog mogao predstavljati podtip unutar grupe Horvati—Zdenčina—Lijevo Sredičko, što će se vidjeti iz analize koja slijedi.

4.1. Jezična situacija kajkavskih ikavaca u grupi H—Z—LS¹⁴ s aspekta jezičnoga dodira i prema tipičnom pokazatelju na fonološko-fonetskom planu (S_1 /ə/ = /ě/ (→ /e/) prema S_2 /ə/ = /a/, /ě/ = /i/), kako je to učinjeno za Brdovec i Marija-Goricu, bila bi:

HZ /e/ (tj. /e/ < /ə/ = /ě/) LS /a/ — /e/ (tj. /a/ < /ə/, /e/ < /ě/)

Realizacije tipičnog pokazatelja pokazuju da se u ovoj skupini kajkavskih ikavaca dogodilo ono što smo za skupinu u kojoj su Brdovec i Marija-Gorica tek pretpostavili da će se dogoditi prema sadašnjim tendencijama: u Horvatima i Zdenčini fonem /e/, kao rezultat odnosa /ə/ = /ě/ (→ /e/), predstavlja repliku, a /a/ — /e/ u Lijevom Sredičkom, kao rezultat odnosa /ə/ = /a/ i /ě/ = /e/, kompromisnu repliku s elementom S_1 i S_2 . Navedena situacija i u ova tri govora odražava glavne tendencije u ostvarivanju izbora prema S_1 ili prema S_2 , koje su u određenom govoru ili u određenim jezičnim kategorijama već postale sustavna pojava. Prema većinskim realizacijama međusobno se razlikuju isto kao i Brdovec i Marija-Gorica, što bi se moglo razumjeti iz istog odnosa prema položaju koji zauzimaju među kajkavcima: Brdovec, Horvati i Zdenčina bliže kajkavcima, a Marija-Gorica i Lijevo Sredičko već pomalo na periferiji — jedan bliže slovenskim govorima, a drugi štokavskima.

Kad smo ranije rekli da se odnos /ě/ = /e/ sustavno ostvaruje u sva tri govora, mislili smo na integriranost fonema /e/ u fonološke sustave svakoga od tih govora. Međutim, integriranost fonema /e/ u ovih kajkavskih govora ne znači ostvarivanje isključivo odnosa /ě/ = /e/ prema S_1 , koji doduše prevladava, jer se ostvaruje i odnos /ě/ = /i/ prema S_2 , samo s različitom čistoćom u sva tri govora. Kako pokazuje analiza, ti se odnosi ne ostvaruju anarhično, bez reda. Najveća je čistoća toga odnosa u Horvatima, gotovo se može reći da je u potpunosti integriran element jezika davaoca, i to u svim kategorijama riječi i bez obzira na kvantitetu sloga u kojem se taj odnos ostvaruje. Odnos /ě/ = /i/ ostvaruje se samo sporadično, u pojedinačnim leksemima, a zabilježeni su primjeri kao *ditě*, *bubriğ*, *žrit*. Množina imenice *ditě* glasi samo *děca*, a uz prilog *dě* čuje se i *dī*, *kadī*.

U Zdenčini i Lijevom Sredičkom izbor prema S_1 (/ě/ → /e/) ovisi o kategoriji riječi i o kvantiteti sloga, što se u Zdenčini provodi mnogo dosljednije nego u Lijevom Sredičkom. U Lijevom Sredičkom se u istim situacijama gotovo uvijek može ostvariti i izbor prema S_2 (/ě/ → /i/). S obzirom na kategorije riječi pokazuje

¹⁴ H = Horvati, Z = Zdenčina, LS = Lijevo Sredičko.

se da se izbor /e/ najviše, gotovo u potpunosti ostvaruje u imenica, mnogo manje u glagola, a najmanje u pridjeva, brojeva, priloga i prijedloga. Unutar svake od tih kategorija riječi ostvarivanje je izbora /e/ uvjetovano kvantitetom sloga. Beziznimno se ostvaruje u kratkim slogovima svih kategorija riječi (ako se zanemari nekoliko pojedinačnih primjera s odnosom /ě/ = /i/: *bùbrig, tìrati, trìbati* uz *kadè, dè* i *kadì, dì*). Distribucija je fonema /e/, prema tome, s obzirom na njegovu integriranost u ovih kajkavskih ikavaca ograničena, ali pojava dubletnih realizacija u dugim slogovima (odnosa /ě/ = /e/ i odnosa /ě/ = /i/) pokazuje ipak tendenciju prevladavanja elementa jezika davaoca, tj. odnosa /ě/ = /e/ i u dugim slogovima. Na osnovi ovakve situacije može se reći da kajkavski ikavci u ovoj skupini imaju šesterovokalski fonemski sustav: /i e e a o u/ (+ /r/).

4.2. Različit intenzitet utjecaja S_1 u svakom od opisana tri govora, koji se odražava u stupnju integriranosti u njima elemenata jezika davaoca, pokazuje i fonetski plan svakoga od istraživanih govora. Potpuna ili djelomična integriranost fonema /e/, odnosno odnosa /ě/ = /e/, kako je naprijed izneseno za svaki govor posebno, ima paralelu na fonetskom planu. Taj se paralelizam očituje u istom odnosu između integriranosti fonema /e/ i integriranosti vokalskih varijanata. U Horvatima je tendencija prema razlikovanju izgovora kratkih i dugih vokala /e a o/ najjača, gotovo da je postala sustavnom pojavom, slabija je u Zdenčini, a najslabija u Lijevom Sredičkom. Najizrazitija je pojava zatvaranja vokala /e a o/ u slogu s naglaskom \sim . Svim je ovim govorima, za razliku od govora u Brdovcu i Marija-Gorici, zajednička pojava otvorenijeg izgovora vokala /e/ u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima, a najviše u zadnjem nenaglašenom slogu i u naknadno produženim slogovima (naglašenim i nenaglašenim), npr. [*lice, rãme, zẽmitẽ; ožẽnen, žẽp, mẽlin; jẽzik, pešẽnd, sẽstrã; rešẽto, pẽrfe, tẽri*].

Prema iznesenim karakteristikama vokalskog sustava govora Horvata, Zdenčine i Lijevo Sredičkog izlazi da je s obzirom na mijenjanje artikulacijske baze tih govora njihov maksimalni vokalski inventar (imajući na umu njegove karakteristike za svaki govor posebno):

dugi slog (naglašeni i nenaglašeni): [i, e, e, e, a, a, o, o, u]

kratki slog (naglašeni i nenaglašeni): [i e e e a o u].

4.3. Tipični su pokazatelji na planu naglasne strukture, da ponovimo: kajkavska distribucija naglasaka \sim i \sim (metatonijskog) i naglasni tip *žena* (*žena*), *glãva*.

Podemo li od S_1 i S_2 za ovu grupu kajkavskih ikavaca, dakle od kajkavskog i čakavskog naglasnog modela, treba reći da im je inventar naglasaka isti (kao i u skupini Brdovec—Marija-Gorica): tri naglasaka — jedan kratki (‘‘) i dva duga (\sim).

S_1 pripada Ivšićevoj III. grupi kajkavskih revolucionarnih govora s naglasnim tipom *põsekel* — *posẽkli* i s podtipom *žena* (*žena*), *leti, sũša*.¹⁵ Za S_1 je, u odnosu na S_2 , karakteristično i: 1. pojačana metatonija i drukčija distribucija naglasaka \sim u određenim morfološkim i leksičkim kategorijama, i 2. nemogućnost ostvarivanja naglasaka ‘‘ u ultimima u tipovima *žend* \neq *glãvd*, koji se ostvaruju kao *žena* (*žena*), *glãva*.

¹⁵ Usp. S. Ivšić, *ibid.*, str. 81.

S₂ (za Horvate, Zdenčinu i Lijevo Sredičko) pripada II. grupi kajkavskih govora s naglasnim tipom *posikal* — *posikli*, a za podtip bi možda trebalo pretpostaviti II₂ (kao za Brdovec) *ženà, gori, sùša*, a analiza će pokazati da prema sadašnjoj situaciji u tim govorima samo govor u Lijevom Sredičkom ima podtip II₅, kako je Ivšić naznačio za sva tri govora.¹⁶

4.3.1. Metatonijski se naglasak \circ ostvaruje u govoru Horvata, Zdenčine i Lijevog Sredičkog u nekima od onih kategorija koje su tipične za S₁ (ali vezan uz određene lekseme), uvijek uz mogućnost dubletnih oblika prema S₂. Tako se u prezentu jednine u Horvatima i Zdenčini uz oblike *kupùjem, vùdim* ostvaruje i *prepàda*, u glagolskom pridjevu radnom u sva tri govora, pored *držàla* u Horvatima, *dřžala* u Lijevom Sredičkom i *smijala* u Zdenčini, *vùdla, vùnùala, gledùla*, u glagolskom pridjevu trpnom pored *ostàvfen* u Lijevom Sredičkom i *ostàvfen* u Horvatima i Zdenčini, u I množine imenice ž. r. pored *ženàmi* u Zdenčini, *žènami* u Lijevom Sredičkom i *ženàmi* u Horvatima i *kostjàmi* u Lijevom Sredičkom, u pridjeva pored *bàbin, kràvje* u Lijevom Sredičkom i *bàbin, kràvsko* u Horvatima i Zdenčini. Prema zabilježenom materijalu čestoća je metatonijskog \circ naglasaka najmanja u Lijevom Sredičkom. To potvrđuje i analiza pojedinačnih leksema, npr. u Horvatima i Zdenčini: *želùdec, pàžul, plàta, žùvka, kàrvan, kòža, švòra, lòtra; mlinar, vùvo, rìbar* u Horvatima prema *plàta, pàžul, vùvo, švòra* ali *želùdac, gàrvan, kòža, lòtra, mlinar, rìbar* u Lijevom Sredičkom.

Naglasak \sim u distribuciji prema S₁ ostvaruje se s podjednakom čestoćom u sva tri govora, i to: u N pl. imenica sr. r. *sèla, rèbra, rešèta*, u LI pl. imenica m. i sr. r. (s) *vòli, (s) kòni* pored (s) *kòni* u Lijevom Sredičkom, (s) *kòli*.

U primjerima kao *suša, zeše, grobše*, u određenom obliku pridjeva i u rednih brojeva distribucija je naglasaka \sim ista u S₁ i S₂, pa je tako i u ova tri govora: *sùša, zèše, gròbše* (pored *gròbše* u Zdenčini); *dòbri, nòvi, širòki; trèti (trèti* u Horvatima), *sèdmi, òsmi*.

Analiza adaptacije modela kajkavske distribucije naglasaka \sim i \circ (metatonijskog) pokazuje da je u ova tri govora situacija gotovo ista kao i u Brdovcu: realizacije dubletnih naglasnih tipova predstavljaju još nezavršenu integraciju, a čestoća im je veća nego u Brdovcu.

4.3.2. U naglasnom je sustavu drugi tipični pokazatelj za ovu skupinu kajkavskih ikavaca naglasni tip *žèna (žèna), glàva*. S obzirom na jezik primalac s naglasnim tipovima *ženà, glàvà*, govor se Lijevog Sredičkog izdvaja unutar ove skupine, jer se u njemu ostvaruju drukčiji naglasni odnosi. Naime, naglasak \sim se ne ostvaruje u ultimima, pa se umjesto tipova *ženà, glàvà* ostvaruju tipovi *žèna, glàva*. U višesložnih se riječi taj naglasak ostvaruje na starom mjestu i kvantitetske su opreke samo u srednjim slogovima, npr. *žèvica, šènica, ogleđàlo; posùđiti, presàjiti, ràditi*. Zbog vrlo jake tendencije regresivnog pomicanja naglasaka \sim za jedan i za dva sloga, i u višesložnih se riječi ostvaruje taj naglasak često u prvom slogu, npr. *zgòtoviti, òblìjala, ìsušilo, dòvršila, ìzrodilo, pòdojila, pòžerala, òtrovala, pòklonil*.

U Horvatima i Zdenčini se razlikovna funkcija prednaglasne dužine u tipu *ženà ≠ glàvà* izgubila, a tragovi joj se nalaze u rijetkim dubletnim realizacijama (u Zdenčini) kada se pored oblika npr. *dèškà, òtèc* ostvaruju i oblici *deskà, otèc*.

¹⁶ Usp. S. Ivšić, *ibid.*, str. 80.

U Zdenčini se najčešće ostvaruju oblici *děska*, *otec*, ali i oblici *děska*, *đkno* (pored ranije spomenutih *děškā*, *otēc*). U Horvatima je u višesložnih riječi stanje isto: zbog sekundarne dužine na kratkoj penultimi dva su naglasna tipa iz jezika primaoca neutralizirana u jednom tipu: *sěđēti* = *kīpēti*. U Zdenčini je ta neutralizacija išla u drugom smjeru: duga se penultima pokratila: *sedēti* = *kipēti*.

Prema najjačoj i glavnoj tendenciji u ponašanju naglasaka u odnosu na tipični pokazatelj *žēna* (*žēna*), *glāva* može se reći, prema izloženoj situaciji u ova tri govora, da se u Horvatima ostvaruje odnos *žēnā* = *glāvā*, u Zdenčini dubletna realizacija istoga odnosa: *žēnā* = *glāvā* i *žēna* = *glāva* i, rjeđe, odnos *žēna* ≠ *glāva*, koji se kao jedini ostvaruje u Lijevom Sredičkom.

Evo nekoliko primjera:

Horvati	Zdenčina	Lijevo Sredičko
<i>jězik</i> , <i>glāvā</i>	<i>jězik</i> , <i>pīsmo</i> (<i>glāvā</i>)	<i>jězik</i> , <i>glāva</i>
<i>rěbrō</i> , <i>rūkā</i>	<i>rěbro</i> , <i>vāpno</i> (<i>rūkā</i>)	<i>rěbro</i> , <i>rūka</i>
<i>mětlā</i> , <i>licē</i>	<i>mětlā</i> (<i>mětla</i>), <i>licē</i>	<i>mětla</i> , <i>lice</i> .
	<i>đkno</i> , <i>stāblo</i>	
	<i>đgeñ</i> , <i>rūdo</i>	

Na osnovi toga bi se moglo reći da su danas za te govore unutar II. Ivšičeve grupe tipični ovi podtipovi: za Horvate *žēnā*, *otēc*, *letī*, *sūša*, za Zdenčinu *žēna* | *žēnā* | *žēna*, *otec*, *letī*, *sūša*, za Lijevo Sredičko *žēna*, *otec*, *letī*, *sūša*. Ako se usporede navedeni podtipovi s podtipovima koje za te govore navodi S. Ivšić, pokazuje se da samo govor Lijevog Sredičkog odgovara podtipu II₅, dok se govor Horvata i Zdenčine danas prema glavnim tendencijama u ponašanju naglasaka ne bi mogao uvrstiti ni u jedan od navedenih pet podtipova unutar II. grupe. Razlog su tome naglasne promjene koje su nastale kao posljedica međudijalekatskih veza između govora s čakavskom osnovicom i okolnih kajkavskih govora. Utjecaj S₁ narušio je ranije naglasne odnose u tipovima *žēnā* ≠ *glāvā*, a navedeni novi naglasni podtipovi pokazuju vrstu promjena i smjer u kojem one idu. U Horvatima se, u odnosu na Zdenčinu i Lijevo Sredičko, u većoj mjeri ostvaruje stara akcentuacija. Nema kolebanja pri izboru oblika kao što su *glāvā* i *glāva*. Uvijek se ostvaruje samo tip *glāvā*, što je vjerojatno razlog usustavljene inovacijske pojave neutralizacije toga tipa i tipa s kratkom penultimom koja se produljila (*žēnā glāvā*). Duljenje kratke penultime ispred naglasaka " u Horvatima je vjerojatno posljedica utjecaja S₁, u kojem se ostvaruje tip *žēna*: u procesu adaptacije toga tipa moglo se doći do pola puta pa bi realizacija *žēnā* predstavljala kompromisnu repliku. U Zdenčini je taj proces odmakao dalje pa se naizmjenično ostvaruje tip *žēnā* — *glāvā* i tip *žēna* — *glāva*.

U Lijevom Sredičkom je prevladao izbor iz S₁ pa tip *žēna* — *glāva* već predstavlja repliku. Lijevo Sredičko se, naime, nalazi južnije od Horvata i Zdenčine, na samoj Kupi, vrlo blizu štokavske granice i takav je izbor tipičan za kajkavske govore na tom području (npr. u Pisarovini).

4.4. Već smo na početku rada unutar govora kajkavskih ikavaca izdvojili govor Brdovca i Marija-Gorice u jednu grupu, a govor Horvata, Zdenčine i Lijevog Sredičkog u drugu. Učinili smo to uspoređivši ih međusobno prema njihovoj općoj fizionomiji, koju određuju sve osobine govora. To je bila nužna predradnja za orga-

niziraniju i neposredniju analizu prema tipičnim pokazateljima u ovom radu. U toj je analizi na fonetsko-fonološkom planu dan za svaki govor inventar fonema i maksimalni vokalski inventar, koji uključuje i dubletne realizacije izabranih relevantnih genetskih odnosa, kao i inventar naglasaka s relevantnim za danu situaciju kontakta strukturnim promjenama u njihovoj distribuciji, bilo da su izvršene ili postoje kao tendencija. Za nove smo glasovne i naglasne tipove nastojali odrediti i status kakav imaju u jeziku primaoca.

S obzirom na pitanje postavljeno u početku: kakva je struktura govora kajkavskih ikavaca kao jezika primaoca, pokazalo se da je stupanj koncentracije kajkavskih izoglosa prema njihovoj integriranosti u sustav tih govora veći u grupi Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko nego u grupi Brdovec, Marija-Gorica. Realizacije genetsko-strukturnih odnosa kao tipičnih pokazatelja u grupi Brdovec, Marija-Gorica pokazuju tek tendenciju prema mijenjanju i artikulacijske baze i određenih odnosa u naglasnom sustavu, a u grupi Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko stupanj integracije fonemsko-alofonskih inovacijskih elemenata u svakom govoru, kao i inovacijskih odnosa u naglasnom sustavu svakog govora posebno.

Stjepan Ivšić je o kajkavskim ikavcima govorio kao o čakavsko-kajkavskim govorima unutar kajkavskih govora, Mate Hraste ih svrstava prema strukturnom kriteriju u kajkavske, a Pavle Ivić, prema genetskom kriteriju, u čakavske govore. Prema genetsko-strukturnim kriterijima Dalibor Brozović smatra da je opća fiziologija tih govora danas izrazito kajkavska.¹⁷

Izabrani tipični pokazatelji kombinacija su genetsko-strukturnih kriterija na osnovi kojih se, prateći samo neke genetske i neke strukturne odnose, željelo pokazati što se događa u govoru kajkavskih ikavaca i na planu govora i na planu jezika. U neposrednoj komunikaciji nosilaca čakavskog i kajkavskog koda uzajamno djeluju funkcionalno ravnopravne ili gotovo ravnopravne jedinice, što znači da se oba sustava koriste u istim ili gotovo istim funkcijama. Postojanje je takve ravnopravne funkcionalnosti jedinica obaju sustava rezultat upravo konkretne situacije. Naime, realizacije tipičnih pokazatelja, bez obzira je li riječ o kompromisnim replikama ili replikama, pokazuju da se u govoru kajkavskih ikavaca supostojanjem dvaju kodova, S_1 i S_2 , u svijesti njegovih govornika obrazuje jedan sustav kategorija u kojem jedinice S_2 imaju svoje ekvivalente u S_1 . U stvarnosti se takav sustav jezika primaoca može nazvati miješanim govorom, jer u sebi uključuje osobine i S_1 i S_2 , a pristup njegovoj analizi nužno pretpostavlja usporedan opis plana izraza i plana sadržaja obaju supostojećih sustava. Takav smo opis nastojali dati u analizi govora odabranih naselja unutar grupe kajkavskih ikavaca. Izabrani tipični pokazatelji, koji su sami po sebi unutarnje zakonitosti određenih odnosa, predstavljaju jedinice plana sadržaja, kojima na planu izraza odgovaraju njihove konkretne realizacije u govoru, a one su u govoru kajkavskih ikavaca najčešće dvostruke, dubletne. Prema tome bismo mogli reći da pojava mnogih dubleta, bez obzira na njihov status u govoru kajkavskih ikavaca (replika, kompromisna replika, vlastita inovacija potaknuta izvana), govori o izjednačavanju jedinica plana sadržaja S_1 i S_2 , koje na planu izraza u ovakvim govorima imaju dvostruke mogućnosti. U slučaju replika integracija je modela u jezik primalac izvršena u potpunosti.

¹⁷ Usp. D. Brozović, *O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatsko-srpskih dijalekata*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad, III/1960, str. 79.

Prestrukturiranje je govora čakavskih govornika u neposrednoj komunikaciji s kajkavskim govornicima složen i dinamičan proces u kojem dolazi do prijenosa osobina i pravila iz jezika davoca u jezik primalac. Imajući na umu S_2 s osobinama južnog ikavskog govora¹⁸ i usporedivši ga sa sustavom govora kajkavskih ikavaca danas, potvrdio se njegov kajkavski karakter, a oni se i sami osjećaju kajkavcima.

Fizionomiju kajkavskih ikavaca određuju vrsta i stupanj jezičnih podudarnosti i razlika između jezika davaoca i jezika primaoca i društveno-ekonomski i geografski uvjeti u kojima dolazi do kontakta, pa se prema tim parametrima i razlikuju dvije analizirane grupe (Brdovec, Marija-Gorica : Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko). Unutar tih parametara nekoliko je temeljnih činilaca njihova razlikovanja:

1. utjecaj kajkavskog supstrata na kompaktno područje (grupa Brdovec, Marija-Gorica s dvadesetak sela) i utjecaj kajkavskog supstrata na oaze (grupa Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko),

2. položaj grupe Brdovec, Marija-Gorica gotovo na periferiji kajkavskog narječja, prema položaju grupe Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko u središnjem i južnom dijelu zapadnih turopoljsko-pokupskih govora i, prema tom položaju.

3. drukčija komunikacijska sredina: za grupu Brdovec, Marija-Gorica to su zagorski kajkavski govori i slovenski jezik, za Horvate i Zdenčinu zapadni turopoljski govori, a za Lijevo Sredičko još i pokupski i štokavski govori.

Prema tim činiocima rezultati izvršene analize pokazuju:

1. da je utjecaj jezika davaoca (S_1) na kompaktno područje slabiji nego na oaze,

2. da se odnos periferija : središnja area očituje u odnosu veća stabilnost S_2 u skupini Brdovec, Marija-Gorica prema manjoj stabilnosti S_2 u skupini Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko. Isti odnos prema položaju naselja unutar same skupine, a s obzirom na tipični pokazatelj /ə/ = /ě/, povezuje govor Marija-Gorice iz prve skupine s govorom Lijevo Sredičkog iz druge skupine, i

3. manje promjena u inventaru jedinica i reorganizaciji strukture u skupini Brdovec, Marija-Gorica nego u skupini Horvati, Zdenčina, Lijevo Sredičko.

Jezični je kontakt dinamičan proces i dijakronijski gledano na govor kajkavskih ikavaca pratimo taj proces kroz etape koje se međusobno razlikuju prema tipovima realizacija: od S_1 i S_2 u početnoj fazi uspostavljanja komunikacije (bez rezultata jezičnog dodira), preko situacije u vrijeme Ivšičeva istraživanja tih govora do one u novije vrijeme. Rezultati su analize na primjeru realizacija odabranih tipičnih pokazatelja u skladu s mišljenjem da jezični i izvanjezični činioци svaku situaciju kontakta čine originalnom i zbog toga se pri utvrđivanju kontaktne srodnosti dvaju ili više govora može predvidjeti samo smjer adaptacije, ali ne i njezin stupanj.

¹⁸ Tako govor kajkavskih ikavaca svrstava i I. Brabec prema njihovu porijeklu iz zapadne Bosne (usp. *Izviještaj o istraživanju govora u Pokuplju*, Ljetopis JAZU 65/1971), a to potvrđuje i izostajanje onih naglasnih izoglosa u govoru kajkavskih ikavaca koje su svojstvene čakavskom sjeveru (usp. M. Hraste, *Osnovna akcentuacija Biograda na moru i njegove okolice*, Filologija 2/1959).

SUMMARY

THE KAJKAVIAN IKAVIANS FROM THE POINT OF VIEW OF LANGUAGES IN CONTACT

The adaptation of Kajkavian elements (giving language) to the speech of the former Čakavian Ikavians (receiving language) is a complex and dynamic process the results of which we have analysed on the example of the adaptation of some selected language elements very characteristic for this situation of language contact. Therefore we call these elements typical indicators. The analysis of these elements in the speech of Kajkavian Ikavians shows that their adaptation is different in intensity, that is the degree of integration of the model into the receiving language can vary from one local speech to the other, i. e. from weak or strong tendencies of language borrowing to the compromise replica and finally to the full integration into the receiving language.